
Manahsambodhanam

ಮನಃಸಂಬೋಧನಂ

Document Information

Text title : Manahsambodhanam

File name : manaHsambodhanam.itx

Category : misc

Location : doc_z_misc_general

Author : Krishnananda Saraswati

Proofread by : Rajesh Thyagarajan

Description/comments : Minor works of Shri Krishnananda Saraswati

Latest update : November 6, 2025

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

November 6, 2025

sanskritdocuments.org

ಮನಃಸಂಬೋಧನಂ

ವಾಮಾರ್ಥೇನ ಪ್ರಣಯಕುಪಿತಂ ದಕ್ಷಿಣೇನಾನುನೇತುಂ
ಸಾಂತ್ವಾನತ್ಯಂಜಲಿಷು ಘಟತೇ ಯತ್ಪರಂ ಭಾವಭೇದೈಃ .
ಭಾವಾಶ್ಲೇಷಪ್ರಮದಸುಭಗಂಭಾವುಕಂ ಭಾವುಕಂ ತತ್
ಭೂಯಾದ್ವಂದ್ವಂ ಭುವನಪಿತರೌ ಭೂಯಸೇ ಶ್ರೇಯಸೇ ನಃ .. ೧..
ತತಸ್ತತ ಇತಿ ಪರಿಶ್ರಮ್ಯ ಕಿಂ ವಿದ್ಯಸೇ ತ್ವಂ
ಲಬ್ಧಾಲಭ್ಯೈರಸುಲಭಸುಖೈರರ್ಥಕಾಮೈರನರ್ಥೈಃ .
ವಿಶ್ರಾಮ್ಯೇತ ಕ್ಷಣಮಪಿ ಸಖೇ ಖೇದಸಂಶಾಂತಯೇ ತೇ
ವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯೇಕಂ ಗಲಿತನಿಖಿಲಾಪಾಯಮೇಷೋಽಸ್ಮ್ಯಪಾಯಂ .. ೨..
ಪಶ್ಯೇದಾನೀಮಖಿಲಜಗತೀಮಂತಕಸ್ಯಾಂತರಸ್ಥಾ-
ಮಾಶಾಭಂಗಂ ಪರಿಮೃಶ ಭೃಶಂ ಭೂಯಸಾಪ್ಯುದ್ಯಮೇನ .
ಲಭ್ಯೇನಾಪಿ ಸ್ಮರ ಪರಿಣತೌ ಭೋಗವೈರಸ್ಯಮಂತಃ
ಸ್ತೇನೈವ ತ್ವಂ ಶಮಸುಖರಸಂ ಜ್ಞಾಸ್ಯಸೇ ಶಾಂತವಾಹಿ .. ೩..
ಆಯಾಸೇನಾಕಲಯ ಕಿಯತಾ ತಾರಕಾಧಿಷ್ಠ್ಯ ಮಾಪ್ಯ
ಪಶ್ಯನ್ಯಾಸಾಮಪಿ ಚ ಪತನಂ ತ್ವಂ ಮಧೂಕಾವಪಾತಂ .
ಕಾಲೇನೇದಂ ಕಿಲ ಕವಲಿತಂ ಜೀರ್ಯತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಮಂಡಂ
ವಿಸ್ರಂಭಸ್ತೇ ವಪುಷಿ ಕ ಇವಾಯಂ ಪಯೋಬುದ್ಭುದೇ ವಾ .. ೪..
ಏಕದ್ವಾ ನ ವನಿಪತಯಃ ಕಾಲನಾದ್ಭೂತಭಾವಾ
ನ ದ್ವಿತ್ರಾಸ್ತೇ ಹೃದಯಸುಹೃದೋ ನಾಮಮಾತ್ರಾವಶೇಷಾಃ .
ಷಟ್ಸಪ್ತಾ ನ ಪ್ರತಿಭಯಮಹಾವ್ಯಾಪದಸ್ತೇನುಭೂತಾಃ
ಸಪ್ತಾಷ್ಟಾನಪ್ಯನುದಿನಮಿದಂ ಚಿಂತಯಾಂತರ್ನಿರ್ಮೇಷಾನ್ .. ೫..
ನಿರ್ವಾಣಾಯ ಸ್ಮರಹರಪದಂ ಸಂಸ್ಮರ ಪ್ರಾಣವೃತ್ತೈಶ್ಚ
ಚೇತಶ್ಚಿಂತಾಂ ಚಿರಮನುಗತಾಮುಚ್ಚಕೈರುಜ್ಜಹಾಹಿ .
ಶಾಲೂರಸ್ಯ ಪ್ರಕಟತಮಸೋ ಯೋಽಪಿ ಪಾಷಾಣಗರ್ಭೇ
ಧತ್ತೇ ವೃತ್ತಿಂ ಸ ಕಿಮಿಹ ನ ತೇ ಕಲ್ಪಯಿಷ್ಯತ್ಯಧೀಶಃ .. ೬..
ಹಂತಾಶ್ರಾಂತಂ ಭವಮರುಪಥೇಽಲಭ್ಯವಿಶ್ರಾಂತಿಭೂಮಾ-
ವಾಮಾನುಷ್ಯಾದ ಸುಖಬಹುಲಾದಾ ಚ ಸತ್ಯಾದವೀಚೇಃ .

ಯಾತಾಯಾತಶ್ರಮಮನುಭವನ್ ಯಾತನಾ ಯಾತಯಾಮಂ
 ಸರ್ವೋ ಲೋಕಃ ಕಿಮಿತಿ ನ ಮನೋ ದೃಶ್ಯತೇ ತೇ ಕದಾಪಿ .. ೭..
 ಆರಂಭಾಸ್ತೇ ಕತಿ ನ ವಿಫಲಾ ನಿಷ್ಠಿತೌ ಭೂತಪೂರ್ವಾಃ
 ಸಂರಂಭೇಣ ದ್ರವಿಣಮರುವಾಃ ಸಾನುತರ್ಷಂ ಪಿಪಾಸೋಃ .
 ಪ್ರತ್ಯಾಶಾಯಾ ವಿರಮ ವಿಷಯೋಲ್ಲಾಪನಾಯಾ ನ ಯಾವತ್
 ಪ್ರತ್ಯಾಸೀದತ್ಯಪಿ ಜಡಮನಃ ಸರ್ವಕೃಂತಃ ಕೃತಾಂತಃ .. ೮..
 ಯಾವತ್ಪ್ರಾಣಾ ಭವತಿ ವಿಷಯೇ ಯತ್ತದೇವೇಹ ದುಃಖಂ
 ಲಭ್ಯೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಪರಮತಿ ಸಾ ಯತ್ಕ್ಷಣಂ ತತ್ಪುನಿ ತೇ .
 ತಾಮುತ್ತತ್ತಿಂ ಹೃದಯ ನಿಪುಣಂ ರುಂಧಿ ನಿತ್ಯಂ ಸುಖಾಪ್ತೈಃ
 ಪಂಕಾಲೇಪಂ ಪರಮನುಕಲಂ ಕ್ಷಾಲನೇ ಮಾ ಯತಿಷ್ಠಾಃ .. ೯..
 ದುಃಖಂ ಜಂತೋರುಪನಮತಿ ಯನ್ನಿಷ್ಟತೀಕಾರಭೋಗಂ
 ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ತವ ಚ ನಿಯತಂ ನನ್ವನಾಯಸ್ಯತೋಽಪಿ .
 ತನ್ನಾಮಾನ್ಯಂ ವಿಷಯಜಸುಖೇ ಪಶ್ಯತಾವಶ್ಯಭಾವ್ಯಂ
 ಶಾಂತೇನಾಂತರ್ಹೃದಯ ಭವತಾ ಮತ್ತ್ರಿಯಂ ಕುರ್ವತಾ ವಾ .. ೧೦..
 ಸ್ವಚ್ಛಂದೇನ ಪ್ರಣಯವಿಷಯೇ ಮಾಕ್ಷತಂತ್ರಂ ಯಥೇದ
 ಬಾಹ್ಯಾಬಾಹ್ಯಂ ಕಲಯಸಿ ಪದಂ ದೇಹಲೀದೀಪಭಂಗ್ಯಾ .
 ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತಸ್ಸುಖತುಲನಯಾ ತತ್ರ ಮಧ್ಯಸ್ಥವೃತ್ತಾ
 ಭೈರಸ್ಯಂ ತ್ವಂ ವಿಷಯಜಸುಖೇ ವೇತ್ಸ್ಯಸಿ ಸ್ವಾತ್ಮನೈವ .. ೧೧..
 ಸ್ವಾಧೋನ್ಮಾಧಿನ್ಯುಪವದತಿ ಯತ್ತತ್ಪ್ರತೀಕಾರನಿಷ್ಠಾ-
 ಮಾತಿಷ್ಠೇಯಾ ಹೃದಯ ದುರಿತಾಯಾಸಸಾಹಂಚಿರಾಯ .
 ತಸ್ಯೈತಸ್ಮಿನ್ನಪುಷಿ ಸಕಲಾನರ್ಥಹೇತೌ ಕಥಂ ತೇ
 ಸರ್ವೋತ್ಸಾಹಪ್ರತಿಕೃತ ಪದೇ ಸರ್ವಥೈವಾನುಬಂಧಃ .. ೧೨..
 ಏತತ್ಕಾರ್ಯಂ ಕೃತಮಿದಮಯಂ ಕಾರ್ಯಶೇಷೋ ಮಮೇತಿ
 ವ್ಯಾಸಂಗೇನ ಸ್ಮರಸಿ ಹೃದಯ ಶ್ರೇಯಸೋ ನ ಪ್ರಮಾದಾತ್ .
 ಕಿಂ ಕರ್ತಾಸಿ ಪ್ರಿಯಮವಿದತಿ ಹ್ಯಸ್ತನಂ ಶ್ವಸ್ತನಂ ವಾ
 ದಿಷ್ಟಾದಿಷ್ಟೇಂದ್ರಿಯಮತಿವಧೇ ಜನ್ಮನಿ ತ್ವಂ ತಿರಶ್ಚಾಂ .. ೧೩..
 ಶ್ವೋಭಾವಿ ಶ್ವಃ ಕುಶಲಮಿತಿ ಮಾ ಲಾಲಸಾದರ್ಶದೃಶ್ಯೈಃ
 ರಾಶಾಮೋದೈರಫಲಯ ತೃಷಾಮಾನುಷಂ ಸಾನುಷಂಗಂ .
 ಈದೃಕ್ವೇ ಮಕ್ಷಮಮಿಹ ಕದಾ ಭಾವಿ ತೇ ಜನ್ಮ ಚೇತಃ
 ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗಾನಭಿಮುಖಮಹಂ ತ್ವಾನುಯಾತೋ ಹತೋಽಸ್ಮಿ .. ೧೪..
 ಜನ್ಮಾವಶ್ಯಂ ತವ ಶಿವಪದಧ್ಯಾನಹೀನಸ್ಯ ಯಸ್ಮಿನ್

ಭೋಕ್ತಾಸೇ ತ್ವಂ ಹೃದಯ ವಿವಶಂ ದುರ್ದಶಾಮೇಕಮೇವ .
 ತಾಮೇವಾಸ್ಮಿನ್ನನುಭವ ತಪೋಭಾವಿತಾಮೀಶವೃತ್ತ್ಯಾ
 ಭಾವಾವತ್ತಂ ಪರಶಿವಪದಂ ಲಪ್ಸ್ಯಸೇ ತಾವತ್ಯೈವ .. ೧೫..
 ರಾಗಸ್ಯಂದಾಹಿತಮಧುರಿಮಾ ಮಾನಸಾರ್ಥಸ್ವ ಯಾಕ್ಷೋ
 ಜೀರ್ಣೋಪಾನತ್ವಗಿವ ಚ ಶುನಾ ಲೌಲ್ಯಲಾಲಾರಸಾದ್ವ್ಯಾ .
 ಸ್ವಾದುಂಕಾರಂ ಸ್ವರಸವಿರಸೋ ಭುಜ್ಯತೇ ರಜ್ಯತೈವ
 ಸ್ವಾಮಪ್ರಾಜ್ಞಂ ಕ ಇವ ಮಹತೇ ಮಾಸುಣೀಯೇತ ಲೋಕಃ .. ೧೬..
 ಪ್ರಾಸಾದಾಗ್ರಂ ಪ್ರಮದವನಿಕಾ ಪದ್ಮಿನೀ ಕೇಲಿಶೈಲಃ
 ಸೋಽಹಂ ಸಂರಾಡಿತಿ ಕಿಮಯಥಾಫಲ್ಗುನಂಕಲ್ಪನೇನ .
 ಸರ್ವೇಶೋಽಸ್ಮೀತ್ಯವಿತಥಮಯೇ ಚಿತ್ತ ಸಂಕಲ್ಪಯೇಥಾಃ
 ಪಾಥಃ ಪ್ರಾಯಂ ಪಿಬತಿ ಮನಸಾ ಕಃ ಪಯಃ ಪಾತುಕಾಮಃ .. ೧೭..
 ಅಕ್ಷೈರರ್ಥಾನುಪಹರದಿವ ಸ್ವೇನ ಸಂಕಲ್ಪಿತಾನ್ವಾ
 ಮಾಮುಲ್ಲೋಭಂ ಹೃದಯ ಸಮಮಸ್ಕಾರಮಭ್ಯಶ್ಶುಷೇ ತಾನ್ .
 ಮೋಘಾತ್ಮಾರ್ಥೋ ಮುಹುರನುವಿದನ್ನೇವ ತೇ ನಿಷ್ಠಿತೋಽಹಂ
 ಗ್ರಾಸಂ ಗ್ರಾಸಂ ಪರಮಭಿಲಷನ್ನಶ್ಚತೋ ವಾ ವಿಡಾಲಂ .. ೧೮..
 ಸಂಖ್ಯಾತೀತಂ ಗತರುಜಮಪಿ ಸ್ಯಾತ್ಪರಾಯಃ ಸಹಸ್ರಂ
 ಸಂಪದ್ಯೇರನ್ ಸರಸಿರುಹಭೂಸಂಪದೋಽತೀತ ಸಂಖ್ಯಾಃ .
 ಸಂಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ಕಿಮು ಹೃದಯ ತೇ ಲುಬ್ಧಲೋಲುಭ್ಯಮಾನಂ
 ಯತ್ತ್ವಂ ಮೋಹಂ ಪ್ರತಿಪದಮಯೇ ಗಾಹಸೇ ಪಂಕಸಿಂಧುಂ .. ೧೯..
 ತತ್ತಾದೃಕ್ಷಪ್ರಥಿತಮಹಿಮಶ್ರೀಜುಷಾಮಪ್ಯಮೀಷಾಂ
 ಲೋಕೇಶಾನಾಮಪಿ ಶತಮಖಹ್ಲಾದವೈರೋಚನೀನಾಂ .
 ದ್ರಾಗಜ್ಞಾತಾಯತಿಗತಿದಶಾಮಾಪದಂ ಪಶ್ಯತೋಪಿ
 ಪ್ರತ್ಯಾಶಾಯಾಮನುಚಿತಮಿಹಾಹೈತುಕಂ ಕೌತುಕಂ ತೇ .. ೨೦..
 ಆಯುರ್ವಾಯುಫಲವನವಿವಲತ್ಪಲ್ಲವಾಗ್ರೋದ ಬಿಂದುಃ
 ಸಂಪತ್ತಿಶ್ಚ ಪ್ರತಿಕಲಗಲತ್ಕುಂಡಿಕಾವಾರಿಪೂರಃ .
 ಸಂಕ್ಷೀಯಂತೇ ತದಪಿ ನೃಪತೇರಂತರದ್ವಾರವೇದ್ಯಾಂ
 ಪಶ್ಯೋನ್ಮೋಹಂ ಹೃದಯ ಕುಜನಾ ದುರ್ದನಾರಾಧನಾಯ .. ೨೧..
 ಪಶ್ಯಂತೋಽಪಿ ಪ್ರತಿಪದಭವಾಮಾಪದಂ ಸಂಪದುತ್ಥಾಂ
 ಪುತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಣಮನಿಚಯವ್ಯಾಧಯಸ್ಸಾಧಯಾಮಃ .
 ನಾನಾರೂಪೈರಭಿನಯಪದೈರ್ಯೇನ ನಾನಟ್ಟಮಾನಾಃ
 ಕುರ್ಮಸ್ತಸ್ಮೈ ವಯಮಿಹ ನಮಶ್ಚೇತಸೇ ನಿರ್ಘೋಷಾಯ .. ೨೨..

ನಿದ್ರಾತಂದ್ರೀಕ್ಷಮಪರಿಭವಪ್ರಾಭೃತಪ್ರತ್ಯವೇಕ್ಷಾ-
 ನಿವ್ಯೇಲಕ್ಷ್ಯೇ ವಿಷಮವಿಷಯಕ್ಷೇಲನೈಕಾಂತಲಕ್ಷ್ಯೇ .
 ಯಾತಾಯಾತಶ್ರಮಫಲಗತಿವ್ಯಗ್ರವಿಗ್ರಶ್ವಶೀಲೇ
 ಸಾಸೌ ಸಾಸೌ ಭವತಿ ಸತಿ ಕಾ ಯಾ ಮನಃಕ್ಷೇಮಕಾಂಕ್ಷಾ .. ೨೩..
 ಅದ್ಯಾಶೇಽಪಿ ಶ್ವಗತಿಗಮಿನಸ್ತೇ ದರಿದ್ರಾಣವೃತ್ತೇಃ
 ಚೇತಶ್ಚಿಂತಾಹೃತಕಣಭುಜಃ ಕ್ವಾಧಿರಾಜ್ಯಂ ತದೈಂದ್ರಂ .
 ನಿತ್ಯಾತಂಕಪ್ರಕಟಮಹಿತೋತ್ಥಾನದುಃ ಸ್ಥಾನಿಕಾನಾ-
 ಮಿಂದ್ರಾದೀನಾಮಥ ಯದಿ ಪದಂ ಲಭ್ಯಮಪ್ಯಸ್ತಿ ಕಿಂ ತೇ .. ೨೪..
 ಯೇಭ್ಯೋ ನಾಮ ಸ್ಪೃಹಯಸಿ ಮನಃಸಾರಸಂಪತ್ತಿವಿದ್ಯಾ -
 ವೀರ್ಯೈಶ್ಚರ್ಯಾದ್ಯತಿಶಯಗುಣೈರಾತ್ಮನಾ ತೈರ್ಬುಭೂಷು .
 ತಾವಾನುಸ್ಮರಸಿ ನ ಕಥಾಮಾತ್ರಶೇಷಾನಶೇಷಾನ್
 ಯೈಷಾಮೀಷಾಮಿಯಮಪಿ ಕಥಾ ಲುಪ್ಯತೇ ಕಲ್ಪವೇಗಾತ್ .. ೨೫..
 ತಾನ್ಯಸ್ಥಿನಿ ಕ್ಷತಜಮಪಿ ತತ್ತಾನಿ ಮಾಂಸಾನಿ ಸಾ ತ್ವಕ್
 ತೇಽಮೀ ಕೇಶಾಃ ಪೃಥಗಿತಿ ಮನೋ ಯಾನಿ ಬೀಭತ್ಸಸೇ ತ್ವಂ .
 ಅಂತರ್ಬಾಹ್ಯಾಶುಚಿಧನಗಡುಗ್ರಂಥಿಲಾಂ ಸಾಲಭಂಜೀಂ
 ಯಂತ್ರಾಲೋಲಾಮಭಿಲಷಸಿ ಯಾಮಂಗನಾ ಕಾಮಿನೀತಿ .. ೨೬..
 ಶಿಲ್ಪಂ ಕಲ್ಪಕ್ಷಯವಿನಿಮಯಪ್ರತ್ಯಯಪ್ರತ್ಯವೇಯಂ
 ಪ್ರಾದುಷ್ಕುವಂತ್ಯಸುಖಸುಖಯೋಶ್ಚಿತ್ತನೃತ್ಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಃ .
 ಕಾಮಾದೀನಾಮಫಲನಟನಾಡಂಬರಾಲಂಬಯಷ್ಟಿ-
 ಸ್ತಸ್ಯಾ ಮುಷ್ಟಿಂಧಯನಯಕಲಾಕೌಶಲಂ ತತ್ತ್ವ ವಿದ್ಯಾ .. ೨೭..
 ಹಿತ್ವಾ ವಿದ್ಯಾಮಯಮಯಮಹಂತನ್ಮಮೇತಿ ಗ್ರಹಂ ತ್ವಂ
 ಮೋಹಾದೀನಾಂ ಪದಮಧಿಶಿರೋ ನ್ಯಸ್ಯ ವಾಮಂ ರಿಪೂಣಾಂ .
 ಆಕಿಂಚನ್ಯಾಮೃತರಸಪಿಬಃ ಶಾಂತಿಸೌಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀ
 ಶ್ರೇಯಃ ಸೌಧೇ ರಮಯ ಹೃದಯಾನಂದಸಂದೋಹದೋಗ್ಧೀಂ .. ೨೮..
 ಅವಧಿನಿಯತಕಾಲಗ್ರಸ್ತವಿದ್ಯಂಡಗವೇರ್ ವಿಷಯವಿವಶವೃತ್ತಿಂ ನಂದತಿ ಸ್ವೇನ
 ಲೋಕಃ .
 ಕುಪಿತಕಪಿಕಪೋಲೋದುಂಬರಾಂತಃಪ್ರಮಾದ್ಯನ್ಮಶಕಕುಲದಶಾ ಸಾ ಚಿತ್ತ ತೇ
 ಚಿಂತನೀಯಾ .. ೨೯..
 ಕಿಮಿಹ ಬಹುಭಿರುಕ್ತೈಃ ಸ್ಯಾದಿದಂ ಮೇ ನ ತತ್ಸ್ಯಾದಿತಿ ವಿಷಮವಿಮೋಹಾಪೋಹಮಹೋಪಪ

ಅಪರಿಮಿತಮಯತ್ನಪ್ರಾಪ್ಯಮಾಬಾಧಹೀನಂ ಶಮಸುಖಮನುಭೋಕ್ತುಂ
ಯಂಕ್ಷಣ್ಣಿ ನೀಶ್ರೇಯಸಾಯ .. ೩೦..

ಇತಿ ಪರಮಮೃತಂ ಯಚ್ಚಿತ್ತಸಂಬೋಧನಾಖ್ಯಂ
ರಸಯತಿ ರಸನೀಯಂ ಸಾರನೀಸಾರವಿಜ್ಞೇಃ .
ವಿಷಮವಿಷಯವಾಂಭಾಮಾಶು ನಿರ್ಧೂಯ ಶುದ್ಧಾ
ಸ ನಿಯತಮುಪಶಾಮ್ಯನ್ನತಿ ನಿರ್ವಾಣಯೋಗಂ .. ೩೧..

ಶ್ರೀರಾಮಭದ್ರಯೋಗೀಂದ್ರಚರಣಾಂಬುಜರೇಣುನಾ .
ಇತಿ ಕೃಷ್ಣಾನಂದೇನ ಮುನಿನಾ ಮನಃಸಂಬೋಧನಂ ಕೃತಂ ..

The text is an appeal to the mind to study its activities past and present and desist from building castles in the air.

Here and there attempts are made to analyse the mind and its nature. What is it called the mind? Every one knows it; in fact nobody knows it. Every one knows it and none knows it is a contradiction. It implies two kinds of knowledge and two types of objects with reference to the knowledge. One is known and the other is known as unknown. The mind is known as unknown. Every thing in the world is known either as known or as unknown. The method of splitting of atom, or a luminary, the light of which has not yet reached the earth may perhaps be not known to one but, at the same time both of them are known as unknown. So also is of knowledge.

sarvaM vastu j nAtatayA aj nAtatayA vA sAkShichaitanyasya viShayaH .

ಸರ್ವಂ ವಸ್ತು ಜ್ಞಾತತಯಾ ಅಜ್ಞಾತತಯಾ ವಾ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯಸ್ಯ ವಿಷಯಃ .

Says Prakāśātmayati in his Pancapādikā Vivaraṇam. In case of the mind this seems to be true.

No physicist has ever made an attempt to find its size, colour, odour or taste. His scales have not been used to weigh it. No laboratory has made an experiment at it. Equally true it is that no chemist has ever used his test tubes in finding the properties of the mind. Is it divisible or not? Is it of atomic size? Is it simple or complex? Could it be seen, smelt, or felt? These questions have not been posed before him. No Surgeon's instrument seems to have ever penetrated the mind. Perhaps mind does not come under his domain. Scientists are not worried about it or more correctly it has baffled their attempts.

It is the Yogi or a Philosopher who did make fruitful attempts to study the mind. According to him the mind is a complex, subtle, invisible and the essence of the Bhutas ūkshmas. It

consists of sixteen parts or rather aspects. They are desire, determination, doubt, faith, fortitude, shame, fear, and understanding. ಷೋಡಶಕಲಂ ಹಿ ಸೋಮ್ಯ ಮನಃ.

ಮಂತ್ರ ೩ [I.v.3]

ತ್ರೀಣ್ಯಾತ್ಮನೇಽಕುರುತೇತಿ ಮನೋ ವಾಚಂ ಪ್ರಾಣಂ ತಾನ್ಯಾತ್ಮನೇಽಕುರುತಾನ್ಯತ್ರಮನಾ
ಅಭೂವಂ ನಾದರ್ಶಮನ್ಯತ್ರಮನಾ ಅಭೂವಂ ನಾಶೌಷಮಿತಿ ಮನಸಾ ಹ್ಯೇವ
ಪಶ್ಯತಿ

ಮನಸಾ ಶೃಣೋತಿ . ಕಾಮಃ ಸಂಕಲ್ಪೋ ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ ಶ್ರದ್ಧಾಽಶ್ರದ್ಧಾ
ಧೃತಿರಧೃತಿಹ್ರೀರ್ಧೀರ್ಭೀರಿತ್ಯೇತತ್ಸರ್ವಂ ಮನ ಏವ . ತಸ್ಮಾದಪಿ
ಪೃಷ್ಠತ ಉಪಸ್ಪೃಷ್ಟೋ ಮನಸಾ ವಿಜಾನಾತಿ . ಯಃ ಕಶ್ಚ ಶಬ್ದೋ ವಾಗೇವ
ಸೈಷಾ ಹ್ಯಂತಮಾಯತ್ಪ್ರೇಷಾ ಹಿ ನ . ಪ್ರಾಣೋಽಪಾನೋ ವ್ಯಾನ ಉದಾನಃ
ಸಮಾನೋಽನ

ಇತ್ಯೇತತ್ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣ ಏವೈತನ್ಮಯೋ ವಾ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ವಾಙ್ಮಯೋ
ಮನೋಮಯಃ ಪ್ರಾಣಮಯಃ .. ೩..

-Chandogyopanishad. -Bṛhadaranyakopanishad.

It is ತ್ರೈಜನ and elastic.

ತ್ವೈಜನಮಂತಃಕರಣಂ ಪರಿಣಮತಿ – Vedantaparibhasha.

Nothing could excel it in quickness and few could compare. Its rapidity is myriad times greater than that of light. It has no barrier. It flies high up in the sky, it dives into the deep. Like the soft wax of a smith, it retains the impressions of several decades. It is fickle, explosive and full of potentialities. ಚಂಚಲಂ ಹಿ ಮನಃ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಮಾಥಿ ಬಲವದ್ಧೃಢಂ says the Gita. In the evolution of the mind the five subtle Bhutas have their share and functions.

In Vivekachūdāmaṇi there is an analysis of the mind.

ನ ಹ್ಯಸ್ತ್ಯವಿದ್ಯಾ ಮನಸೋಽತಿರಿಕ್ತಾ
ಮನೋ ಹ್ಯವಿದ್ಯಾ ಭವಬಂಧಹೇತುಃ .

ತಸ್ಮಿನ್ವಿನಷ್ಟೇ ಸಕಲಂ ವಿನಷ್ಟಂ
ವಿಜೃಂಭಿತೇಽಸ್ಮಿನ್ನಕಲಂ ವಿಜೃಂಭತೇ .. ೧೬೯..

This aspect of the mind is elaborately broughtout in this work. The Author compares the mind to a cat sitting on a kitchen-wall with freedom on one side and captivity and bitter enjoyment on the other. It is this mind that makes the god. man and its absence the Man-God!

ಮನಃಸಂಭೋಧನಂ

It is a delightful piece-work exhibiting dalliance of poesy with its music and harmony coupled with graceful style. Thoughts and words fight for supremacy over one another. There is a ceremony about the poetry and profusion..

Proofread by Rajesh Thyagarajan

——
Manahsambodhanam

pdf was typeset on November 6, 2025

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

